

ШРНОГОРАЦ.

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

БРОЈ 7.

НА ЦЕТИЊУ, У СУБОТУ 6. МАРТА 1871.

ГОДИНА I.

ШРНОГОРАЦ издаје један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. н.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. н.; четврт ф. 1. 75. н. — За све друге земље год. ф. 8; по год. ф. 4; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 пољуба. — Донеси, предлата и све наруџбине шилу се уредништу на Цетиње преко г. Петра Рамадановића у Котору.

НАШЕ УЈЕДИЊЕЊЕ.

Има већ више времена, како се почело живо говорити и у нашијем и у странијем листовима о "босанском питању", или општије рећи о ослобођењу истока — о уједињењу српскога народа.

Што је о тој ствари Србији у српскијем листовима читао, није га ништа изненадило, јер од часа када је сила јачега раскомадала српску државу растављени дијелови српскога народа тежили су увјек један другоме. Мисао о уједињењу била је увјек жива у њима, и од кад се Србија ослободила, на њу и на од вајкада слободну и независну Црну Гору гледаху непрестано наша јадна браћа са погледом пунијем тежње. И што су више ове двије државе српске јачале, то је и њихово надање било јаче, да ће се скорим ослободити и са својом браћом ујединити.

Са тешкијем срцем пунијем туге морамо изрећи, да их је до сада живо надање грозно варало и та страшна обмана бацаше их у тешко очајање. Њихове сузне очи уз јак, који нам срце раздираше ушпраху своје очајне погледе да нас преклињући за помоћ, а ми — ми ми не могосмо помоћи и место помоћи, шиласмо им само немоћни уздах, празан знак братскога учешћа у претешкој невољи њиховој.

Но данас је другачије и као да је дошло вријеме, гдје ће се обрнути коло среће српске. Снага Србије и Црне Горе опорављена је, оснажена, устостручена. Србија и Црна Гора могу се данас другачије одазвати вапају своје браће; они могу, а и хоће јер морају то. А и зар би могле другачије чинити данас, када се Италија ујединила, када је Немачка постигла своје јединство, и када и све друге државе, које се побојаше надмоћности новијех сила, траже јемства своје одржању, па и ма на штету другота, зар би могле и смјеле скршенијем рукама пустити српски народ хитроме времену, да га неспремна носи у неизвјесност будућности?

Само кад би српски народ престао мислити па свој живот, онда би могла у њему престати и мисао о уједињењу. С тога и рекосмо напријед, да Србији у српскијем листовима чита своју мисао, јер су сви они разлози изрази његова осјећања и мишљења.

Другачије стоји са листовима странијема. Од како се почело говорити о уступању Босне и Херцеговине Србији, од то доба на један пут устајали су они да покажу, како је уједињење илузија српских идеолога и да докажу, да Босна и Херцеговина са Старом Србијом ако не би остали турске провинције, могу свачије бити, само не српске.

Као што је уједињење онијех земаља српских у једну народну цијелину питање живота нашега народа, тако је исто и одрицање права, које имамо на те земље и омадовање снаге наше, коју ћемо ради онога права увијек уложити, таква непријатељска увреда која би нас могла до крајности раздражити. Могла би донста да немамо увијек пред очима то, да баш они, који нам поричу право и моћ, врло добро знају и признају наше право на одцепљене земље српске, али да га таје због тога, што желе своју опалу снагу накнадити нашом ђедовином.

Ово је ствар јасна, сто пута речена, толико пута засведочена, и ми се стога не устручавамо отворено је изрећи. За то се и неосврћемо на безсмислена тврђења њенијех, да је у Босни српски елемент најслабији. Сјећамо се да је прије три године један мађарски лист увјеравао да у Босни има незнамо колико стотина хиљада Мађара, али за то ипак не само да нема ни једнога Мађара, него неће ни наћи ни једнога Босњака, који би с Мађарима симпатисао.

Тако опет у Хрватској налазимо мађарскијех најемника, који се залудно труде, да помуте братску љубав између Срба и Хрвата говорећи, да у Босни нема Срба. Како смо сажалеваши загребачки лист "Слогу", када је недавно узвикнуо: "Дрина мећа!", помињући да Босна и Херцеговина "по природном и хисторичком праву" нијесу ничије ван земље краљевине Хрватске, те кроз ову усљед њене државне заједнице са краљевином Угарском неспорно припадају и оне заједничкој хрватско-угарској круни св. Стјепана..

Па они иду још даје поучавајући нас у нашијем домаћијем стварима и међусобнијем одношајима и из стања онога, које они себи по својој жељи претстављају на дому нашем изводе да смо ми немоћни за извршење наше народне мисије.

Ми ни можемо са свим хладнокрвпо одговорити на то: Не развијајте главу тиме! Наш српски међусобни одношај, то је наша брига и кад дође час делања ви ћете се упренастити кад видите величанствену слику наше узајмности и братске љубави!

Једна је мисао оживила и овлада у нама свијема, а то је ослобођење и уједињење наше. Ту ћете мисао наћи тако исто живу у Београду као и на Цетињу, у Сарајеву као и у Мостару, у Призрену као и у сваком крају српском. Јест, то је она снага, која чини да је Српство могућно и способно да изврши свој задатак, то је она снага, која ће сломити све сметње, које непријатељи наши стављају између нас и цијели наше.

То не треба губити из вида, па се онда неће говорити о маленој Србији, о усамљеној Црној Гори јер сви скупа, одушевљени једном мишљу, довољни смо, да утемељимо своју кућу. Према томе може се лако видјети колико вриједи и оно, што се каже да су Мухамеданци у онијем земљама противни тежњи српској. А шта је тежња српска? Да се сви ослобођени ропства загрле на своје рођеном слободном огњишту и то без разлике вјере. Српска мисао није освојачка. Она тражи само своје без повриједе туђе имовине. Сваки други који гразди за Босном и Херцеговином излази као непријатељ пред њу и мора нападачки ући у те земље. Нека нико не мисли, да то увјерење није живо у нашем народу у општем мишљењу. Здрав разум не може ни замислити, да подјармљени народ наш нашав се на раскршћу не би ударио путем који га води у коло слободне браће његове, него онијем, који би га одвео из једнога у друго ропско стање.

Ми не би ово ни спомињали, да збоља не постоје и такве несмислене предоставбе. А због тога и с тога, што се непрестано пише и говори о уступању Босне и Херцеговине Србији, на паравно и са изопачењем стања ствари,

и са непријатељскијем намјерама, моралисмо о-волико рећи као орган народни у земљи слободној, која је у толико прилика показала шта све хоће и може.

И што год смо рекли, рекли смо без обзира на раструбљену вјест о продаји Босне и Херцеговине Србији. Ми исповједамо тврдо убједијење пародно, да је уједињење наша животна потреба, која се не може и не смје више одлагати. И за то спокојно можемо оставити цариградскијем дописницима и бечко-пештанскијем листовима, да се прениру о томе хоће ли Турска напуштити оне земље или не и да доказују, да оне земље припадају њиховијем крунама, Нама то није потребно. Два су фактора само с којима ми имамо данас рачунати. То су: наша снага и стање јевропскијех одношаја. У прво се можемо поуздати, а ни друго нам није непознато.

Идући пут показа ћемо то јасније.

СТАЊЕ БУГАРА НА ДОМУ И СПОЉА.

(Наставак).

До рата је сва радња јавнијех и скривенијех душмана нашијех ишла на то, да свакојако унизи Русију пред Славенима, и за то се трубило, да је Русија предјео варварски и царевина монголска, да она гони наше словенске раднике, да она зна само угњетовати, па да то мислити и са Славенима учинити. Из свега тога види се, да смо ми са свију страна варани и да се једнако дајемо варати, које с објектањима туђијема, а које својијем подражавањем непријатељима. За то се један пут за свагда рјешимо, да будемо прави Бугари, Срби, Хрвати, Чеси, да будемо прави Славени и држимо се пословице: "у се и у своје кљусе."

Ми морамо добро извити на све сплетке непријатељске, морамо општом снагом разрушити те мрске барикаде, и живјети својијем самосталнијем животом. Ми треба да разумемо сами себе и лукавост нашијех непријатеља, морамо добро схватити и усвојити своје чисто словенско начело. Ко не зна узроке, због којих се западне државе непрестано старају, да подрђу или ограниче улив Русије на Словене? И то све с тога да обеснаже ту државу. Не подржавали Инглешка, Францеска и Аустрија опстанак Турске? Не чувају ли је они као аргуси иза леђа, пошто су је снабјели са свијем капиталима? Ко од нас не осјећа да смо са свију страна опкољени политичкијем непријатељима? Ко не зна, да сви јавни и тајни агенти западни раде о томе, да раздробе православље у Турској? Они раде то с намјером, да религиозно уклоне поданике турске од сусједа и од Русије и да тијем нас разбију и ослабе на балканском полуотоку? Мислите да им наше црквено питање није и послужило као оруђе, да посјеђу међу нама раздор? С том намјером пукају нас наши непријатељи једне против другијех и свакоме објектавају сву силу политичку подрђу, коју ће по могућству и дати, само ако увиде да ће тијем моћи подковати Русију, или нашу тежњу, наш опште словенски савез. Тако они поступају и са Молдовашком, старајући се да је на сваки начин одтуђе од Русије, тако су они и г. 1867 и 1868 поступали и са српскијем правитељством. Докле је била дошла противсловенска политика Француске, Инглешке, Аустрије и Турске и другијех, види се по томе што на Русију ма шта она предузела на корист Словена, одмах они устају и против тога раде доказујући уједино преко

и подунавским Словенима, Грчкој и др., да Русија по својој слабости не може имати никаквога уплива на истоку и на Словене без помешних држава.

Најмање уједињавање Русије у привено питање бугарско изазвало би протесте наших неуморних непријатеља и наоружало би не само султанову владу, све јевропске државе, него и самога св. патријарха.

Римокатоличка политика њихујући своје полу турске цели строго пази на то питање и стара се да докаже Бугарима и свему словенском свијету, да Русија и при најбољој вољи не може помоћи дјелу бугарском због тога, што је њен уплив на истоку већ изгубљен и удаљен силом Француске, Инглешке, Аустрије и др. Но ја мислим да нема у свијету Словенина, који не би осјећају своју будућу узајмну дивску силу. За то поменути илузија запада, да је Русија изгубила свој уплив на истоку и на западу, није ништа друго доли само варање и чисто повремена хиџера наших непријатеља.

Ко сада, метнувши руку на срце, рече, да им треба да ступимо у везу са нашим непријатељима? Да ли ће добро бити, да се ми пожељних наших душмана наоружамо један против другог а да почнемо кобно мрзати своју рођену браћу као што Пољаци у Турској са оружјем у руци бију и умирују своју угњетену браћу Бугаре? —

У осталом ми смо сами криви у овиме страдањима својима, јер мало уважавамо себе и свој народни интерес; ми непризнајемо своје силе. Па онда још и због тога, што ми један другог са свијем неједино и мало се зближујемо. За то ако хоћемо да живимо као што живе и сви напредни слободни народи, морамо ићи истим путем, који је општепознат и који води к политичкој самосталности.

Но погледајмо, можемо ли ми поћи по треном путу, који сам показао; дали ћемо на полетку ходити по томе путу достићи своју циљ. Узмемо примјера ради Италију, која је пре неколико десетак година била готово у истом положају као Славени на Балканском полуострву. У Италији било је више господара. Најсилнији међу њима, по помоћи, коју је добијао с поља, био је римски папа; после тога краљеви: неапољски, сардински, затим ситнији владари, напоследку двоје талијанских земаља припадале Аустрији. Кад би сада на западу Јевропе постојало тако политичко тијело, оно би изазвало смијех од стране изображенијех и самосталнијех народа, и то праведан смијех шта више негодовање зато, јербо би то била аномалија, болијест која треба да се лијечи, треба ситијем прије, што би сваки човек, који има здраву разлогу, показао на лијек, с којим би се та болијест излјечила. За вријеме раздробља Италије, кад је њен народ био свакојаким начином угњетан, кад се због тога свуда распростра сиромаштво, кад пебијаше изображења и народ безусловно би неписмен — лебдила је над талијанцима као анђео хранитељ мисао независности. Она их је тјешила у несрећама, она им је показивала љепшу будућност, скоро ослобођење из ропства. Народна самосвијест појављивала се од неаполитанских и ситнијанских приморја до врхова Алпских. Самосвијест њина за уједињењем политичким, самосталнијем опстанком, расла је с почетка полако, послје све брже, поред свијех замака непријатељских, који само много сретстава, а међу њима и новаца — ово свеомугће сретство свијех времена, а данашњега највећма. Начинише се партаје: републиканска, демократска и монархичка; њекоји тежаху да одрже постојећи ред; њекоји жељаху да увеличају власт папину; други њекоји опет хтједоше да подкопају вјеројакон, а њекоји опет да умноже власт калуђера. Ванредна разноликост партаја издиже онакове личности као што су: Мацини и Гарибади. Почеме око њих да се прикупљају. Но у мјесто раздражене борбе партаје са пожељима и проливањем крви, у мјесто да ликују непријатељи талијанског уједињења — шта видимо? Кад идеја уједињења поче да јача и Талијанци погледаше на сјевер, на самосталну Сардинију — зар они послушаше шаптада ситничарских талијанских господара: који им говораху да је Сардинија држава варварска, да тамо нема слободе, да ће народима, ако их Сардинија потчини себи, бити под њом још горе итд. Напротив Талијанци урадише паметно, они се рјешаше да повјере своју судбину овој држави, која је при тадашњим околностима, једина могла да их ослободи и да њихов политички опстанак стави у далеко згодније услове.

Кавур пружа руку Гарибадију, а Гарибада Мацинију, Мацинисте не одрекавши се од својих увјерења, која им нико и нехтједе да одузима, и стадоше под заставу Гарибадovu; заставе усташа' развише се на све стране Италије, под њих похиташе чланови различитијех (партаја) странака, и немислени на то што републиканца стоји поред монархисте, покоравашу се све једна другој идеји: да се докопају слободе, да задобију политичку самосталности. Непријатељи талијански платили би бог зна колико кад би могли завадити, напујдати једну партају против друге и тијем самим да спрече саму ствар. Дали би они свашта само кад би могли дотерати да се подухвте талијанско сврши још већим њиховијем ропством. Њихови агенти њушили су по свијема крајевима Италије, расипали благо међу усташима, расплоднили читаво јато шпјона; — но опет зато здрава мисао народа даде им отпора и Италија достиже што жељаше.

Паметни Талијанци не губише вјеру у потпуно саједињење, но долагаху вас свој над на тог истог краја, само не на сардинског, него већ на талијанског. Усилилише се партаје трубаљу, као да краљевство никад неоте од Аустрије Млетке, а од папе римски предјео, да оно неће то чињети због тога, јербо се стара да се сама наслажује са лако патње, већјијема плодovima, да оно баш навлаш неће хтјети да одузме вишеспоменуте предјеле, уздајући се, да ће тијем начином утврдити за собом оно што има. Малодушни повјероваше својима непријатељима и клонуше им руке; непријатељи не дремаху по сље овога првога успјеха него хтјеше и други и трећи: они показиваху претом на свргнуте господаре као на једине спаситеље и благодјејере. При свем том мудри Талијанци већином апсолутном не губише вјеру да ће задобити папине области и Млетке — и сада владају над њима. — Италија је слободна, Талијанци су достигли политичко уједињење поред свијех силатака и интрига њиховијех врагова и агената, који се претураваху час овако час онако као камелеони. Они су показали да нијесу непријатељи њих, но они своје непријатеље надхитрили и могу се тијем поносити од стољећа на стољеће. Њихова дјела донесоме им славу; њихова расудност би награђена с успјехом; њихов политички факт показао се као најбољи; — то су докази, који су и сувише очевидни, и ко ће да их опориче? Које они нијесу познати, а тијем више нама Славенима?

Да ли и ми балкански славени не треба да узмемо примјер од талијанаца, не треба ли да и ми пођемо тијем истијем путем којијем су ишли и они и достигли жељене циљеве? Неће мо ли ми збацити са себе оне пелене, у које су нас увили наши непријатељи? Зар смо ми дјеца? А кад нијесмо дјеца зар да не поступамо као одрасли, да не навучемо на себе смијех и презирање?

Обазримо се добро и зар нећемо опазити да нас свугде разкидају разне партаје, позване и непозване воје, прислате и покупљене? Рад примјера да наведем букурештанске Бугаре. У мјесто да на земљишту сусједне државе створе силну партају и да помогну отаџбини да достигне уједињење, они се распали на неколико странака с разнијем тежњама и саме шкоче општему дјелу, зато јербо је тешко добити од њих никакве помоћи кад су тако раскидани и несагласни. Непријатељи подржавају неслогу између Бугара и Срба и ми смо већ постали оруђе својих непријатеља. Бошњаци, Црногорци, Бугари, Чеси, Херцеговци, Србијанци, Хрвати, Далматинци, Греничари — у мјесто да пруже један другом брзду руку и да теже к ослобођењу, почињу да гледе један на другог неповјерљиво, и ми се налазимо у тако жалосном стању, да у исто вријеме, кад наши непријатељи ликују, пемамо способности ни да плачемо? Гдје је излаз? Гдје је пут којим ваља Славени да поћу, гдје је Сардинија? Славенска је Сардинија Русија; наше спасење је у федерацији (савезу) под хегемонијом Русије као прве силне и самосталне славенске државе.

Ето куда треба ми да пружамо руке, ето гдје је наша помоћ. Будимо сиредељиви и признајмо: да ју недобијамо сада тек први пут. Сачувајуће ријечи и дјела са стране Руса дају нам право да речемо: да нам и сада није дана последњи пут.

Показавши на „мајак“ — славено-бугарску звијезду ја држим да је корисно по наше интересе да покажемо од много њих само један доменат, који постоји баш, као што ја мислим, због незавидног положаја, у ком се налазимо ми Славени.

Руска окружница, с којом се повраћају права Русији на Црном мору, на том славенском мору узнемирила је непријатеље Славена једно тијем, што је Русија, увјерена у своју снагу, нашла да је пужно да рече евојијем противницима: да њене силе не дремају и да су оне готове сваки минут да стапу за се на браник — а друго и тијем исто тако, што је окружница кнеза Горчакова примала Русију нама мало ближе, она стоји сада на нашем прагу.

Наши душмани брину се највише за то, да границе руске одмакне даје од нас; и ето зашто су они од ње одузели приднавски комадић земље и мисле да су они свршили то уништили међу нама то мњење: да је Дунав наш славенски, да су сва права на њега припадала и припадају нама. —

Приближавање Русије к нама породило је међу нама балканским Славенима велику радост, као што се то може и мислити. Ми се радујемо као што се радује човек, који прижа у свој дом милог госта. Радост се та примјетила свугде; злобили су само наши душмани, којијех је међу нама кијамет.

Многи од дружине показују на Аустрију, те ево државе, која може помоћи Славенима; а њеки међу нама вјерују и томе. Зар се незна, да је Аустрија у таком жалосном стању да је готова као утопљеник да се хвата и за сламку?

Зашто је она спаситељка Славена и чиме је она то доказала? Само ријечима. Аустрија спавала се с маџарима и маџари на југу Славене, шваби у Чешкој, пољаци у Галицији, а сама се маџари у својим швабским земаљама: она је готова да се побратими с Турцима; — и неће проћи ни десет година, а аустријски Њемци присајединиће се к њемачкој држави, и сва Аустрија састајаће се из Маџарске и земаља, подјармљенијех аустријанских славена.

Но при свем том ево како Аустрија, у очигледног распада, поступа с нама Славенима.

Гроф Бајет писао је по поводу руске окружнице своје агенту у Биоград: „Лако може бити да ће руска окружница распростраити погубна метежа у предјелима, који подлеже посредно или непосредно отоманској царевини и пробудити у њима нерасудну мисао: да више не постоји положај ствари, који је установљен с уговорима.“

Чујете ли: нерасудну мисао! Аустро-маџарима чини се да је та мисао нерасудна; а за нас Славене чини се да је расудна зато јербо је Русија уништивши ограничење својих права на Црном мору, стада на праг своје браће, угњетенијех Славена. Сада није за нас тако тешко пружити руку Русима и поћи к њима у госте, исто као и њима к нама, а ми наравно, немамо повода да претполажемо да ми влада кнежевине, која је до сада показивала много доказа благоразумности и силе, дала се занјети за погрешним мњењем и употребила мјере, које би могле на њене области навући небројене биједи. У сваком случају биће сасвим једнако кад би ви утврдили лица, која су на влади у тијема странама, да схвате истинито положај ствари, и да их непуште те да се ни мало сумњају о том, да смо се ми тврдо рјешили, — ма какав ми положај нађемо за добро да заузмемо пошто смо се предходно сагласили на специјално питање, које је поврнула Русија. —

(Настављење се.)

ДОМАЋЕ ПОТРЕБЕ ЦРНОГОРСКЕ.

ОД Т. ИЛИКА.

У намјери да пишемо о нашим домаћим потребама ми ћемо се постарати да их све изнесемо на видик опакве какве су и пропратимо нашим мислима, које смо стекли из дугог искуства и размисљања о народу нашем. У разлагању нашем о овом предмету, који смо изабрали, придржаваћемо се најприроднијег пута, како неби учинили изванредан скок, и промашили циљ. Казивати народу које су праве његове, потребе ми држимо да је од неоцијењене вриједности, јер народ као и поједини човек само онда наприједовати може, кад добро схвати своје околности и прозре шта му је према околностима нужно. Потријебе су ове у сваког народа многе и велике, а у нашег црногорског народа још веће, јер је због несретнијех догађаја одвећ далеко изостао иза свију образованијех народа. Црна је Гора само један мали остатак негда велике куће народа србског, коју вихор народ-

њих страсти и ударци спољних непријатеља срушише до основа. Ужасни онај полаз напусти ове наше горе невољницима, у којима се налазило само душа и већ ништа, шта би потребовало човјек да као човјек живи. Нити имају куће, нити нужних посуђа кухњених, нити пристојног одијела, нити управе и добре хране, нити имадоше својих производа за продају, нити новца за куповину, нити пазарних мјеста, на којима би промијењивали оно што имају, за оно што немају; мајстора који би им подмиравали пријеке нужде; учитеља који би народ обучавали и обавјештавали, немадоше никаквог. Народни главари, немајући моћи да овај пострадавши народ уједине и даду, макар у малом, вид државе, која би му по позиву и дужности притицала у помоћ мудрим савјетом, добрим уређењем и нужним заптом, аропустеше те остаде мјекотина у крајњој сиромаштини и незнању оних врлина и благодети духа и уљудности човјечије, које служе као оруђе да се покаже човјек као народу који у великој породици свијета треба да заузме, ако не најодличније мјесто, а оно барем скромно и пристојно.

Но оно жалосно вријеме послје велике катастрофе, у које је наш народ тужно живио, а још мучније умирао, отишло је у вјечност, да се никад више не поврати, и ми данас идемо, истина полако, али постојано, путем наприједовања, у погледу благостања, уљудности, трговине, заната, земљедјелства, сточарства, просвјете и цркве, војске и војених опрема и државног уређења по свијема струкама. И ипак све ово што имамо и у чему смо наприједнији од наших праједова, кад се сравни са онијем што немамо а имати би могли, кад би по свима струкама народног живота укљонили оно што смијате, а завели што недостаје, и то све према нашој моћи и околностима, онда би тек опазали широко, пренироко поље или слабо обрађено или и недируто, које нас све без разлике опомиње да се својски латимо посла, непронштајући ни једног часа да протече у оно велико море вјечности, у које је толико наших минулих вијекова узалуд протекло.

Имајући пред очима ово велико необрађено поље народног живота ми ћемо се усудити да по њему повучемо бразду једну до друге и по њима посјејемо здраве мисли, препоручујући их нијети народа, коме их посвјећујемо и на аманет предајемо.

Прије него одпочнемо износити мисли о нашем предмету морамо напоменути, да је вјечна истина, да у наприједовању људском неприродног скока нема. Ово зато напомињемо, да се неби кога одао оној обманујућој и незријелој мисли да ћемо ми моћи учинити тај изванредни и неприродни скок и без природне постепениости у сагласном развијању свију оних животних услова, који се налазе и налазити морају у организму народном и државном: све што постоји овако или онако, то постоји по вјечним законима природе.

Хоћемо ли да измијенимо овај закон, то морамо измијенити узрок, због кога закон постоји. Кад на примјер онај човјек ништа незна, који се није ничем учио и кад је то вјечни закон, онда слиједи да треба да се учи, ако је рад да укне закон у колико ради њега постоји, јер је неучење узрок, на коме је тај закон основан. Или кад перадин човјек ништа у крајњој сиротињи и ниште кору хлеба од оног који има, јер је зарадио, то по истом закону треба и он да ради, па ће се отијести сиромаштине, иначе се онај вјечни закон неизмијени њему за љубав, и он ће пропасти тако извјесно, као што су два и два четири. Овај исти закон постоји у свима околностима у животу људском, народном и државном, и ако га се у сваком нашем предузимању придржавали будемо, знаћемо све у напријед како ћемо проћи, нити нам треба пророк.

I.

ЗДРАВЉЕ НАРОДА.

Дакле да приступимо к набрајању наших народних потреба.

Као што је у животу појединог човјека најважнији услов, за његово наприједовање и опстанак, физично здравље, и као што разуман човјек сва могућа употребљава да се не би лишио тог најважнијег услова своје среће, исто је тако и у животу цијелог једног народа тај услов најважнији, око кога се остали као мимогред стичу, по који су више или мање од важности споредне; због чега и народ мора добро пазити да се не лиши тог услова, од ког му сва његова срећа зависи. Сваки зна из свога сопственог искуства како бједни живот проводи онај, који је изгубио

своје здравље; њему се ништа не мила; он је према свему равнодушан, што се око њега збива! њему је једини предмет, с којим се непрестано бави, његово нарушено здравље; он није кадар ништа, нити има воље за што; он не живи, него само животиари. Ето тако је стање и цијелог једног народа, или половине, или једне части његове, кад изгуби здравље своје. Ова тако важна околност у животу сваког народа налаже нам да озбиљно промислимо стање здравља нашег народа, како би му благовремено пружили лијека, ако је лијек нуждан, да не би пао у опасно стање летаргије, које би нас заједно са сваким народним пријатељем, јако ожалостило.

Прногорски је народ, обојег пола, уопште узевши, средњег узраста, са малим изузетком, а са већим малог или кржавог, костију сразмјерно јаким, а типа лијеног, има дакле у главном све оне услове који се захтјевају да покажу одличност расе, којој је природа одредила да извршује одлична дјела физична и умна. Али кад добро загледамо у велику част овог народа опазимо да га њеки прв подгриза, да му је лице увенуло и изчезла она живот боје, која означава здравље. Оно измоджено тјело, оно замуњено око и набрано чело неварљиви су знаци тешке њеке невоље, која га је притисла и под којом хоће да клоне.

Шта је дакле узрок овој народној невољи, која га је тако јако скучила? Уђимо у кућу црногорску, ово освјежено мјесто једне породице, у којој се рађа, живи и умире, па ћемо одмах вијети да је баш у тој самој прикривен онај отров, који породицу разарава, без сваког сажаљења. Уз оне јадне околности кућног распореда, које су саме кадре подкопати здравље не само горошце, већ и народа цијелог, придружила се још једна и много опаснија, а та је нечистоћа, оно отровно врело, из ког су свагда и скудаизвирале све болести, са свима њиховим ужасним посљедицама.

Ово је довољно да свакога увјери, да млозина нашег народа јако страда због неударног кућног распореда и да јој је здравље у опасности: због чега не можемо а да братски не замолимо кућне старјешине, да, за љубав драге им породице, благовремено постаарају се пабавити довољно свјетлости дому своме, отворивши на кућној згради прозоре, направивши на истој тавани димњак и одјеливши своју чељад преградом од стоке. Ова мала и по видљивом незнатна измјена имала би велики и неопцењени утицај на здравље цијеле породице, и сваки би се скорим из свога искуства увјерио, да смо му свјетовали добро и искрено и као што братска дужност захтјева.

Но ради одражања здравља главни је услов још и чистоћа, у свему и у свачему. Чистоћа је душа здравља, је нема нужне чистоће, ту је здравље у опасности: ту су се или већ породиле различне болести, или ће се скорим породити, због које ће нека породица изгубити којег члана свога, а нека потрошити и црно иза поката, да кога свога од тешке невоље, а може бити и од смрти спасе. У овој одвећ озбиљној околности нитко не може толико народу нашем помоћи као наше домаћице и уобште наш женски пол; јер рећи би, да је њему сава природа и друштвено уређење нашег оарода одредила да одржава кућени ред и чистоћу. Друга половина нашег народа, то јест душа, има сасвим други задатак и друге дужности, она је нит је позвана, нит се може с разлогом од ње захтјевати да неросредно обрађава кућни ред и чистоћу, она је У кући као неки гост, али уједно и надзорник свега што у кући бива. Кућа је дакле мејдан, на ком се женски пол показати и образ себи и својима освјетлати може, и ако се на овом пољу не показа и не одликова, онда — заиста другог пола за њега нема. Зато се овим обраћамо женском полу народа нашег с братском молбом и избиљном препоруком: да кућу, свога домаћина брата, ћепу и себе одржава у највећој чистоћи; тиме ће радост учинити јуначкој браћи и друговима својим, који се боре за њега и за отачину; тиме ће утјешити уморног земљедјелца, који га љебом рани; тиме ће болест од овог дома одгнати, или болесника с болне постеље подићи: тиме ће бити похвалан и поносан; тиме ће задобити љубав и уважање народа свога.

Старешине народне могу много помоћи овоме злу, па с тога нека им је и та дужност на срцу.

ДОПИСИ.

СА ВРБАСА, с босанске крајине 12. феб. — Није ли ужасан призор: узбуркано тавно широко море, у бјеснилу своме, а на њему јадан човјек један, на даски разбијене галије своје. Прије по што ће прождријети бездна тог несретника, тирају се њиме силни валови морски. Другови му који се сретно спасише, и не мисли на њ. Немају милосрђа, према брату што се са животом бори. Ослабила рука несретнику, уморено тјело његово клонуло је ено сасвим. Ал из далека тамо с оне друге стране, види се мала лађа њека, а у лађи храбри момци њеки. Како им весла у јаким мишицама оштро разсецају бјесне таласе. Опazi их онај јадник на оној ломној даски па му нада укључено срце на ново разигра. . . . Само је мала лађа а мала и чета спаситеља. Што тешком муком и силним душе напором узму, то им силност таласа једним махом отме. — Да како да је то ужасно; али погледајте на Босну! Није ли исти тужни призор! — Узбуркано, бјесно море, то вам је турско сирово господство. Онај јадник на остатцима своје галије, то је народ српски у Босни, — турско робље, — кукавна раја. А она мала, чврста лађа у даљини, са оном храбром четом наши спаситеља; то си ти поносна Црна Гора, са твојије храбри соколови.

Јака српска мишица црногорска оштрим анцаром пут врчи по Турцима до оног јадника босанског; али не може одојети саставу душманском. Па опет да нема Црне Горе и њених соколова, неби било више ни наде у сироте раје, да ће се игда избавити крстог господства турског. У тебе поносна Гора Црна, упро је босански јадник изумрле очи своје; у теби све његово уздање; твој глас раздрмава укочена срца босанске раје; ти си учинила, те се онај јадник босански, још и сад грчевито држи, славим рукама за комађе разбијене галије своје, у сред бјесних валова турске силе, — држи се, јер види Црногорца, види спасавајући брод свој.

Видите, тако вам то увјек прекипи у срцу раје, кад помисли на ломну Црну Гору; а кад почме набрајати дјела њезини соколова српски, од радости јој сузе потекле, груди јој се наду — али уједно осјети, шта би и њој ваљало бити — осјети кад погледи невољно стање своје, у којем све дубље тоне.

Ко што вавјек до сада, тако и сад Турци по Босни господари. Нећу да набрајам, убиства и зулуме што их чине Турци по српским селима у овим крајевима, али ћу навести само толико, да нема села овамо, у којем није пала бар једна мртва глава турског тиранства. Зулуме смо већ тако навикали, да Богу хвалимо кад нам голи живот остављају. Није нужно да вам причам, биће вам ваљда познато, како спахија трећину ућерује, како цар десетину отима. Како ли се суди по турским судовима, то нек приповједају оне кукавице руке, она хришћанска небраћа медисције, кеја на сваку турску пресуду своју срамоту — свој мур ударају, и сваку изреку кајмакама, кадије и паше, својим ропским "евет ефендум, потврђују. Чули сте ваљда да је Сафет паша, Валија босански дигнут из Сарајева у Призрен; у Сарајево долази паша из Рушчука за Валију босанског. Још су њеке промјене учињене у управи. Тако је на мјесто Али Риза паше, мутесарифа бањалучког, доша у Бањалуку њеки Акип-паша, а онај је отишао за мутесарифа у Травник. Да те промјене ништа несначе, него може бити обрат на горе, нетребама вас увјеравати. Ради бољег разумјевања тог што рекох, наводим ево ово: Осман паша (бивши Валија пред Сафетом) то је онај, који је палио србске књиге из којих се српска ђеца на сарајевској српској школи учеше. Тај исти је и бањалучку богословију за њеко вријеме затворио био, а честитог јој управитеља незаборављеног нашег архимандрита Василија Пелагића на правди Бога у далеку Азију сургунисао. Сафет паша је Перовиће и дружину исто тако на правди Бога и таваницу бадио; је и данас труну. Он је почео српске школе турчити и т. д. А овај што волази познат је био као крвопија, код исретне браће наше Бугара. Осим свију ти и гори од свију јест и остаје пам митополит босански Дионисије. Он је највећма допринео, те се Пелагић сургуниса, и бањалучку богословију затворио била, а тако исто њему на душу иде и гавновање Перовића. Сад, кад је последњи пут овђе у крајини био, намјеравао је свом силом, да обори опет бањалучку богословију — али му неспаше за руком, ни њему ни његовој гнусној дружини. Овијех дана га позва патријарх у Цариград. Тужбе свих знатијих опћина босанских одпремљене су патријару, и на-

дамо се с правом, да ће га патријар из Босне ишћерати. (Ишћера је. Дописник још није био чуо ту радосну вијест, када је писао ове јадне. У.) Неки дан је и Сафет паша на своје одредење одпутовао. Нови Валија неће доћи дотле, док лед с Дунава не сиће и параброди не поћу. У овим крајевима раде све једнако мјерници железничког друштва, и по њихову приповједању одпочеће се пруга од Приједора до Бањалуке још овог пролећа. Све босанске воде бјеху прелиле. Друмови су искварени. Имали смо оштру зиму. Саник је трајао до шест неђеља. Трговина слаба.

Чули смо овјех дана из Биограда, да се Србија погађа с падишом за Босну. Ми у те вјести неvjерујемо већ одавна, јер не можемо вјеровати да ће Турчин хтјети да тако олако изгуби Босну. С Турцима се ваља дружитије рачунати, јед те браћо Црногорци!

ЉЕШКОПОЉЕ 25. фебруар. — Покушење Забита Подгоричког за травнину у Брда у први мах никаква одзива у народу не нађе нити у Подгорицу, нити у околини, те остави ствар не довршену до другог покушаја; но у вријеме овјех преговора око травнине третише се главари љешкопољски у Скадар а остао бјеше дома Видо Филипов Рајчевић којег позва за бит да дође на одговорност у Подгорицу, а Видо Филипов нехтје сам поћи него покупи неколико Пољана и њом их поведе забиту да уговара око травнине и око наплаћивања десетка цареве за травнину. Видо му одговори како да народ остали тако ћемо и ми, а за десетак на баштину и за остало не дамо на јето и главари кад дођу питајте их охотни дати. Зашто да нам крв тако пијете, те да нас до голе душе оглобљавате. Истина народ се доста прилично одупире самовољи и отимању турском, али бадава је кад ништа неусијева против силе турске.

Дне 27. пр. м. неки Кучи су платили на своју стоку добровољно травнину на сваку овцу по 1 грош, а на говеда по 3 за годину, јер их нужда прићерала, а даје до крвљења дошло са Турцима око ове травнине да се не да, Кучи би показали своје јунаштво у тој одпори, а тако ће и све околине морати дати.

Говори се за главаре Љешкопољске те су пошли у Скадар, да су позвати од Мушира да им јави: како Пољани остају при Подгорици, да више Спужу неприпадају, него за све потребе да морају у мејансу Подгоричком судити се, јер им је тешко три сата у Спужу ићи а Подгорица је близу, али то је све зато, да Пољане боље ујарме јер су близу Црне Горе.

ЦЕТИЊЕ, 8. Марта. — (Наше школе.) Из Добрског села дошао је школски надзорник у Цеклин. Новосазидана школа бјеше изнутра оправљена, свјетлости доста, скамја довољно, ђеца годно намјештена. Свега ђеца има 58. Учитељски стан нејеше још готов. У школи недостајаше још велике табле; сада је и она набављена. Успјех се показао приличан, а био би и бољи да није учитељ пренаглао са предавањем. Лакше, али основније напредовање увијек је боље.

Хвале је вриједно брижљиво надгледање око школе мјеснога школског надзорника протопопа Ђока Пејовића. Желити је, да и сви мјесни надзорници школски покажу онолико ревности, паће нам школе успјевати.

Школа у Ријечком граду још је у повољнијем стању. Она лежи на врло згодном и здравом мјесту, само је ове године било зиме незгодно, јер је Ријека нарасла, те су се дјеца морала превозити свако јутро и вече. Она је нова, па још неоправна, с тога је имао учитељ доста муке, али када се оправља, биће једна од најљепших школа у Црној Гори.

Свега је било у ријечној школи 56 дјеце: 11 у другом а 45 у првом разреду, и то 48 мушке а 8 женске. (Други разред постоји зато, што је на Ријечком граду била прије двије године школа, која је годину дана била прекинута).

Дјеца су у тој школи показала доста добар успјех. Бијаше доста ђетића, који се одликоваше и знањем и бистрошћу схваћања а и слободом у говору.

Према вјештају који је школ. надзорник поднио о стању тих школа, учиниће сл. сенат

Уредник СИМО ПОПОВИЋ.

све нужне наредбе, како би школе, а с њима и просвјета све боље напредовала у Црној Гори.

По општем попису показало се, да у Црној Гори има до сада 31 основна школа са 1424 дјеце и то 1401 мушко, а 23 женске. Ова ће разлика пасти свакоме у очи, али другачије није могло бити. Учитеља је за сада мало, а нема ни школских зграда доста, ће би се могла толика ђеца смјестити. С тога је наређено, да се само мушка дјеца морају шиљати у школу и то од 7 — 15 година. Кад се узме досадање просвјетно стање у Црној Гори и ово је лијеп успјех, а од сада, поред озбиљнога старања, којим се његује, биће све бржи и већи.

— Прошле године ријешила је Његова Свјетлост да се подигне једна нова варош у Бјелопавлићима на ријеци Зети а поред новог моста, који се зове „Мирков мост.“ за спомен великоме јунаку војводи Мирку. Величанство ове грађевине доиста приличи имену безсмртнога покојника. Он има у дужину 96, а у ширину 10 метара. Држи се, да је ово једна од највећих и најљепших грађевина на балканском полуострву.

Нова варош ова биће и са трговачкога гледишта јако корисна, јер ће се ту стицати свијет из Херцеговине, Арбаније и Приморја. План је израђен још лане, а сада је Њ. Свјетлост изаслала једну комисију, која је по ономе плану раздала бесплатно земљиште онијема, који желе градити куће.

ВИЈЕСТИ ИЗ НАШИЈЕХ И ТУЂИЈЕХ ЗЕМАЉА. *)

* Цариградска патријаршија јавља брзојавом бањалучкој општини 18. ов. м. да је услишана тужба народа босанског, те је Дионисије дигнут са митрополије босанске. Патријаршија обећава уједно, да ће за о с а м дана наименовати новог митрополита.

* Московски славенски одбор издао је 1870. године 10.109. рубаља. Имао је 377 чланова, много више него год. 1859. што се је примјетило и код славенских одбора петроградског и кијевског, који кад су оснивани не само да нису ништа ослабили рад московском одбору, него да су цијелу ствар значајно унапредили. Осим тога склопило се у Одеси славенско друштво св. Ђирила и Метода. Московски одбор највише се старао образовањем Славена у московским школама. Овијех било је 23. Осим тога одбор се постарао, те је 10 Црногораца примљено у техничку школу, 1. у духовну семинарију, 1 у Тројичку лавру ради изучења сликарства. Одбор је још 24 Славеном помогао, да су дошавши у Москву добили заслуге. Својим стипендистом даје одбор мјесечну помоћ, и на годину по један пут помоћ за одјело и књиге. Одбор 1870. г. помогао дванаесторици Славена, који су се у Бечу учили. Један Чех добија још и сад стипендију у Прагу. Одбор шаље многе руске књиге у славенске земље, исто тако преко њега излазе из славенски земаља књиге за Русију.

Прошле године послао је одбор за 26 мјеста прквене ствари. Прошле године основао је у одбору женско одељење, у ком има 70 и више чланова. Ово одељење стараће се за избављање славенски дјевица у Москви. Одбор је учинио кораке, да се у Москви оснује пензионат за славенске дјевице. За Бокеље, који су се уклонили у Црну Гору почетком прошле године, одбор је скупио 2160 рубаља и многе прквене утвари.

Такође купи нарочит пододбор прилоге за православну цркву у Златном Прагу. Ради грађења српског манастира у Москви договарасе са српским митрополитом Михаилом, од кога ствар сада зависи. 14. вељаче на дан св. Ђирила био је духовни концерт устројен. Тајник друштва Ник. А. Попов путовао је 4 мјесеца дана по југославенски земља, да види како стоји са школама. Члан одбора славенског сваки је онај, који на годину даде 5 рубаља.

* У француској скупштини не иде све као што би било желити у данашњем часу Француске несреће. Радикалци су не задовољни са људима који су на влади због велике попустљивости њи-

*) Вијести под овом рубриком намијењујемо особито црногорским читаоцима, пошто само за њих могу имати важност новости.

хове. Говори се да ће они сви иступити из скупштине. Гарибалди је проузроковао велику узрујаност. Исто тако Виктор Хиго својим говором. Он рече: „Само подлост сусретала је Француска у Јевропи. Ни једна сила, ни један владоц није се подигао. Само је један човек устао, који има једну идеју и један мач. Та је идеја ослободила један народ, а мач је онај хтјео ослободити друге. Гарибалди је био једини, од ђене-рала, који се борио за Француску и није био побјеђен.“ Та је ријеч изазвала страшну узрујаност у скупштини због чега је и Хиго иступио из скупштине.

* Наполеон остаје Наполеон — без стида. Он енергично протестује што је његова династија збачена и он непризнаје народној скупштини то право. При свем том скупштина је за увјек њега и његову династију прогласила за збачену и то је објављено листинама по свијема ђошковима у свијема мјестима у Француској.

* У Паризу је све веће огорчење против Њемаца. Француске занатлије и трговци закључили су, да не примају ни једнога Њемца радника. Бисмарк прети Французима притиском, ако би и даље дражили Њемце.

* Говори се као поуздано, да је између Русије и Пруске збиља постојао тајан уговор пре самога рата. У уговору има три главна чланка. У првом се објешава интервенција у случају да Французи узнапредују, па да се Пољаци почну бунити. У другоме чланку се каже, ако би Аустрија чинила војничке демонстрације против Пруске, онда ће одмах и Русија то чинити поставивши војску на аустријску границу. У трећем чланку стоји: Ако би се ма која јевропска сила активно сдружила са Француском, и Русија ће као савјезник Пруску одмах објавити Француској рат.

КЊИЖЕВНОСТ.

— Од нове године излази у Биограду „Трговачки гласник“, лист за трговину, занате, саобраћај, политику и просвету. Стаје на годину 72 гроша, или 9 форината за Аустрију Уређује га Чедомиљ П. Мариновић.

Овај лист већ је осетно благодет новог „закона о печатњи“, јер му је трећи број узаконен. У њему је био један чланак, занатлијама и трговцима „гдје се говорило да би требало у Србији ради оснажења прерађивања да се Колбертова ђумручка система установи, па се позвало да се „извојује“ ово право. По свој прилици је овај чланак учинио те је лист од власти обустављен. Да видимо шта ће на ово суд рећи.

— Још је објављен у Биограду лист „Југославенска звезда“, што ће излазити и ћирилицом и латиницом. Уредник овога листа исти је онај који је објавио био и „Шумадију“, на пошто је добио мало уписника, променио је име и програм листу, те с тога се на објави није ни потписао. („Мл. Србадија“.)

— „Дуван с погледа на здравље“, тако се зове књижица за коју се каже да је написао вредни Др. Ђ. Натошевић. У књизи су потанко обележене све особине ове биљке, историјски развјатак њезинога употребљавања и цео утицај њезин на тело човечије. Ма колико да ће се пристаљацима пушења учинити сувише оно што се наводи о шкољивости духана, толико ће доиста ова књижица свакоме бити врло занимљива. — Она је награђена из књиж. фонда И. М. Коларца, штампана је „у Биограду у штампарији Н. Стевановића, 1870, има 82. стр. и стоји 2 гроша и по. („Мл. Србадија“.)

— Г. Ђена Павловић позива на предплату на роман „Ко ме се прашта.“ Новици се шаљу Коменку Јовановићу у Панчево. Цијена је 80 новч.

— Милош Грабовачки издаје у Земулу књигу „Запат је златан“ од П. Деспотовића.

ЈАВНА ПОШТА.

Г. В. Терзићу у Н. Сад. — Примили смо ваше писмо са 75 ф. за 25 претплатника. Захтевани екземпляр шаљемо вам с благодарношћу на туду.

Г. М. Раи. у Биограду. — Цијена је листу за год. 7 фор. у банкама. Листове шаљемо свијема.

Г. П. М. Вук. у Биоград. — Примили смо вашијех дванаест претплатника с новцима. Ово нека вам је мјесто признање. Листове шаљемо све свијема.

Г. Ј. К. у Биоград. — Нијесмо још примили бр. 2 „Мл. Србадије“. Ако је тако чудимо се онаквоме разумјевању. Објаснићемо.

Властник Ј. СУНДЕЧИЋ.